

Պատասխանատու
Յովհաննէս Փիլիճեան

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՈՅ

Համակրն ուղղելի էն
առ. Ղ. Գ. Պաղպաղեան

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՈՅ ԵՄԲԱԹ 16 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1880

ԹԻՒ 1138

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ուսումն ու կրթութիւնը ծաւալելու համար
լատ ճամբաներ մտածուած և ի գործ դրուած
են, որոց մէջ մեծ տեղ կը բռնեն ընկերութիւնը
իրենց բացած գործընկերով: Իրօք ալ ընկերու-
թիւններն են որ մեծամեծ գործեր կը կատարեն
այսպէս մէջ, անսկիւր անկարելի թուած բա-
նէր կ'իրացունեն, գրեթէ փէ-փայլուն բարձր
տնտես: Եւ ի հարկէ այս ճակատագիրն ու յատ-
կութիւնը պիտի ունենան մեր ազգին մէջ նոր
կազմուող ընկերութիւնը ալ, որոց նպատակը
իրենց ցցուցած եռանդեան հետ հաւասար յա-
ղոյ գիւրքի մէջ կը գտնուի: Եւ ինչէ ասոնց
նպատակը. վարժարաններ հիմնել և ուսումն
ու կրթութիւնը ծաւալել գրականութեամբ
կամ արուեստով, և ըստ երեւոյթին, այդ ըն-
կերութեանց նպատակը աւելի գրական ուսու-
մը մշակել է, որ բոլոր գիտութեանց նախնա-
նսկը ունենան ըլլալով գովելի է: Գլխաւոր
էտ մը կայ սակայն որոյ իրականաբար անհրա-
ժեշտ կարեւորութիւն մ'է և որ գծադրաբար
մինչև հիմա մոռցուած է, այն է Մեկենասի
երբ կատարող ուրիշ ընկերութեան մը գոյու-
թիւնը որ պաշտօն և նպատակ ունենայ այդ
պարտաւանջ հասուցած տաղանդաւոր աշակերտ-
ներուն տաղանդին ի լոյս անել: Ետեք փորձա-
նութեամբ գիտեն որ մեր ազգին մէջ կուտ-
նայեցի գործիքին մատչելը հրաշալիք մը
գործել է, վասնզի բարդը առհասարակ նիւ-
սապէս աղքատներէն կընտրէ գրական կրկեսին
միջինները: Արդ, քանի որ Հայ գրական մար-
տերն աղքատութենէ և աղքատութիւնն աղա-
նցմէ անբաժան եղած են մինչև հիմա և պի-
տի ըլլան ալ տակաւին երկար տարիներ, ան-
հրաժեշտ հարկաւորութիւն մ'է որ գրական
ընկերութիւն մը գոյանայ մեր գաղատանց պը-
տուղը քաղելու համար, և այդ ընկերութիւնը

հրաժեշտ կարգաւ այն ամեն անձանց որք կ'ոգնու-
ն յատկութիւն ունին հեղինակելու կամ թարգ-
մանելու, և հրատարակէ անոնց երկերը: Եւ-
րոպայի մէջ, ինչպէս գիտեմք, տպագրապետը
և ընկերութիւնը մեծամեծ գումարներ կը վճա-
րեն ձեռագրի մը՝ զոր օգտակար և շահաւէտ
կը դատեն, այս վարձատրութիւնն է անհա մի-
նակ՝ որ հեղինակները բռնի գիտնական մար-
դեր և նշանաւոր գրագէտներ կընեն, և մենք,
ասոր հակառակ ըլլալով, մեր տաղանդաւոր և
գրագէտ անձերը բռնի տգէտ և աննշան մար-
դեր կընենք, վասնզի մեր ամենէ մեծ և առա-
ջին քաջութիւնն է յուսահատութիւնը անհեղ-
վիշտապի նման անոնց առջեւ դնել, երբ դոքա
յանդգնութիւնն ունենան առաջարկել մեզ ի-
րենց օգտակար մէկ գործին հրատարակութիւ-
նը: Վնասը որուն է այդեօք այս պարագային
մէջ. ազգինն է գլխաւորապէս և ոչ թէ յուսա-
հատ գրագէտին՝ որ թէեւ ձգէ իր գրելը և ժան-
գոտէ իր տաղանդը, բայց ազգը անգին Հայն-
նիր ուսման և կրթութեան սոսկ անունը լսելէ:
Գ. Նորայր Յիւզանդացի գաղղիներէն—հայերէն
ընտիր և կատարեալ բառարան մը կը յօրինէ
տասնէնչորս տարիներ տաժանալի աշխատանք
զոհելով, և կ'երեւի թէ տասնէնչորս տարիներ ալ
պիտի անցնին այդ բառարանին ի լոյս բերելու
համար, վասնզի 4—5 ամիսէ ի վեր բացուած
բաժանորդագրութիւնը տակաւին տպագրական
ծախուց մէկ ութերորդ մասին ալ չբաւէր կար-
ծեմք: Միւս մը՝ ազգին կարեւոր և գաղտնի
անհրաժեշտ բան մը կ'երկարսրէ, և սակայն
կը գառապարտուի կամ իր պահարանին մէջ
փակելու և կամ... այրելու: Ուրիշ մը՝ կոչու-
մունի գրական նշանաւոր մարդ մը ըլլալու կամ
որեւէ ընտիր հեղինակութիւն մը ընելու, բայց
երբ այդ հեղինակած կամ հեղինակալիք գործը
ինծի կամ քեզի առաջարկելու յարգէ անսխա-
պէս ուսումնասիրութեան կամ ազգապիտան
սովը զարհուրելի կերպով կըտիրէ սրտեղծու-
մէջ: Ինչ բանով կարելի է ուրեմն ծաւալել
ու սուսն ու կրթութիւնը երբ գրական կրկեսը

ամայի կը մնայ, ինչ կը մտածեն արդեօք կեդ-
վարութիւնն ու յուսահատական խորհուրդը, ինչ
տեսնել կը յուսան արդեօք Արարատեան, Կի-
լիկեան և այլ ընկերութիւնները իրենց հիմնած
գործընկերէն, քերք գրական ընկերութիւն մը
կամ ձեռնհաս մարմին մը պակսի իրենց օժան-
դակով, և իրենց սերմանածը քաղող: Արդարեւ
այդ ընկերութիւնը հինգ տասը տարիէն ուրիշ
բան չպիտի տեսնեն, այլ թերակիրթ և ուս-
ման ճաշակն առնող թշուառ և անգործ երե-
տասարդներ, որք կ'շխակար չպիտի ըլլան ան-
շուշտ մտածելով որ քերականութիւն գիտեն,
զերծակ չպիտի ըլլան խորհելով որ աշխարհա-
գրութիւնն սորված են, նախարարաճառ չպիտի
ըլլան տեսնելով որ ոտանաւոր կը գրեն, երկրա-
գործ չպիտի ըլլան մտածելով որ բաղդը իրենց
կրից յայ մար պաշտօն մը ցըցունէ իրենց, և
մինչև այդ յուսող լրումը ինքզինքնին իր գը-
րագէտ պիտի ճանչնան, այդ մտօք պիտի սնա-
նեն և վերջապէս օր մը իրօք ալ տուոր պիտի
գիծակին: Բնորոք քանի որ այս նախատեսու-
թիւնը անժխտելի բան մ'է, արժան չէ՞ միթէ
որ գրականութեան պատրաստած անձերնու
գրական ստագրէզ մ'ալ պատրաստեմք: Այս
պակասութեամբ, ոչ թէ մինակ տպագրային
մէջ, այլ ինչպէս անցեալին նոյնպէս ներկային
մէջ ալ ամեն տարեւ տաղանդաւոր անձեր և
գրագէտներ բարոյապէս կը զարմանանք: անոնց
աշխատասիրութիւններն ի լոյս տնող դօրաւոր
ընկերութիւն մը չունենալուն համար:

Ո՞վ կրնայ ուրանալ թէ ուսումն ու կրթու-
թիւնը գրեանց տարածութեամբ չըլլար, խիստ
սխալ համոզում մ'է եթէ ըսկ գործընկերու
մէջ զանոնք առանդելով ամեն բան լինողցած
կարծեմք, գործողը այնպիսի տեղ մ'է, ուր ոչ
թէ տմբող ազգը կամ անոր անձնիւր անհատը
կրնամք լուսաւորել, այլ զանի լուսաւորող և
կրթող մարդ եր կրնամք պատրաստել, որք ի-
րենց ուսացած հմտութիւնները պիտի տարածեն
ընդ հասնուր ժողովրդեան մէջ: Եւ քանի որ այդ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ընդհանուր տեսութիւն ի մասին եւ արդի վիճակ
Հնդկաբնակ ազգայնոց:

(Շարունակութիւնն է վերջ: Տես Թիւ 1137:)

Միջագետքի կղզի գեղեցիկ և վաճառաւոր
է և կարի սակաւաթիւ են հայկազունք ի փոք-
րիկ կղզուիս, այլ ըստ հայրենասիրութեան և
ազգային յառաջդիմութեան մասին իշխողու-
թիւնի քի բազում ճգամք և եռանդեամբ
սկ նախաճաշակ իմն տուեալ ազգային գրագի-
տութեան զուսումնասիր յարուցին յինքեանս
այդ յորինակ ուսումնասիրութեան իւրեանց
ընդ և ոչ սակաւ շուք եհար քնքռք զամս իրր
ընկուս: Վաճառականք են բոլոր Հայ բնակիչք
նոյն լոյս և ի յաջող վիճակի: Ի 1837 ամի կա-
ռուցին զեկեղեցի մի յանուն սրբայ Գրիգորի
ուսաւորչի: Թիւ ազգայնոց աստի է իրր ա-
ւել 334 էդք 27 բոլորք 65:

Բարձրագոյն ի սկզբան ութ և տասնե-
րորդ դարուն սկսան հայք գաղթել ի կղզին
առաջ յուսով գտնուելու գոյա առաւելութե-
լ յառաջդիմութեան սուրեւառիկ շահաւա-
նութեամբ և արգարե յոգունք ի նոյնե-
նաջողեաց: Բնատուր ճարտարութիւն իւրեանց
բնական ձրիք ըստ սովորականին առնել
արժանապագ յառաջդիմութիւն զուգընթաց

գրեթէ բնդ եւրոպացի դրացեաց նկրտելով
յառապիկի շահաւաճառութեան: Ըստ ծանո-
թութեան ժամանելոյ ի ստոյգ աղբերաց ի տե-
ղեկութիւն գրչի շահ վաճառականութեան նո-
յս յայնժամ յաճախ հաւասար էր ընդ դրամա-
գիւղին, որով մարթացաւ ի սակաւ ժամանակի
կուտել զմեծագոյն ճոխութիւնս: Ի պաշտօն
աստ բազում արք երեւելիք կացին որ յաճա-
խեն մեզ պարծանս: Ականաւորք եղեն հետ-
զհետէ հայրենասիրական պերճ հանդիսիք և
ազգասիրական նախը, նա մանաւանդ մեծա-
րոյք յայտ տեղական պետութեան: Նախ աղա
Գէորգ Մանուկ Մանիշարեանց: Սա ի բազում
կարեւոր դէպս օժանդակիչ հանդիսանայ աղ-
դային հաստատութեանց, յառաջացողիչ բազ-
մաթիւ առանձնաւորաց, ձեռնտու լինի դրա-
մական նպատակը Հոլանտական պետութեան
ի բազում դէպս, և ի յաջիւթական պսակ իւրոց
բարեմասնութեանց մտադրէ բանալ զազգային
գաղտնի ի լոնտոն, բայց մահ ի դերկ հանելու
զվսեմական խորհրդոցն նորին կատարումն կար-
ճէ ի կենաց զազգաւորն Գէորգ ի 1837 ամի:
Աղա Յովսէփ Ամիրեան մեծանուն վաճառական,
նշանաւոր ոք ըստ անբաւ ճոխութեան մասին:
Մենաւաճառ եկաց սա ըստ բազմալոյով պա-
րագայս ամաց ամիրանի: Չպահէր զկանոնաւոր
հաշուետու մար ինչ, և մինչ հարցեալ յուսմինէ
զվսեմ էրն ապօրէն գործոյն պատասխանէ թէ

«Մինչ տէր տայ ինձ առանց չափոյ, զխորդ-
հար ինձ գնել կըռոյս: Կարէր սա եթէ կամէր
ի պտնծալի միսիլ ձեռնարիս յօգուտ ընդհա-
նուր ազգիս, և այնու յուէրժացուցանել զիւր
անուն և զանմոռաց երախտիս առ ազգն, այլ
ընձակաթ տեսչ փառասիրութեան ի վեր քան
զիւրն տուեալ նմա նկրտիլ պայման գրգիւ-
թութիւն ի Հայաստան և զորդի իւր թագաւո-
րեցուցանել անդ, սնտի իղձ, որ ոչ միայն ի
վերջոյ վրիպեցոյց զնա ի յուսոյն, այլ գրեթէ
թափուր և կողոպուտ եթող զնա ի միլիոնաւոր
ճոխութեան: Վախճանի ի 1834 ամի:
Աղա Յակոբ Յարութիւն, այր բարեբարոյ և
ազնուատիրո, կառուցանէ զժամատունն Բա-
տակոյ իւրով ծախիւք, և իղձ էր նորա ըստ
ամենայնի յանձին բերել զլաւութիւն մտաց և
որտի լծակցին իւրոյ Մարիամու երջանկայիշա-
տակ տիկնոջ: Վախճանի ի 1844 ամի: Նշանա-
ւոր եկաց նաեւ պարոն Մարգար Սուքիասեան
որ ի հասակի պատանեկութեան դիմէ ի Զաւա,
ուրանոր բարեբարոյի վիճակեալ բազտի կուտէ
զբաւական ճոխութիւնս և լինի կալուածատէրն
մեծանուն: Սատարիչ հանգիստանայ ի բազում
նուագ տղային հաստատութեանց, և որչափ
կենդանի էր նպատակաց տարեկան օժանդա-
կութեամբ ազգային գաղտնի ի Զուղա: Երե-
քին եղբորք Պօղոս, Բարսեղ, և Կարապետ

տարածումը ընկերութեան մի միջոցով կրնայ ընթացիկ, ասորի գոյութիւնն անհրաժեշտ է մեր մէջ և ամենեւին գոյութեան չունի գոյանալու թէ սրբազան Պատրիարք Հայրն ու վարչութիւնը բարեհաճին ձեռնարկելու երկու հարկեր բաժանորդութեամբ և շարժական 4—5 դահեկան տուրքով միութիւն մը կրնայ տարին 30,000 զրույն գումար մը գոյացունել, թող այն զանազան միջոցներն ու կամաւոր տուրքերը որք դուրսէն կը գոյանան ամեն ազգայինական նպատակ ունեցող ընկերութեանց, և ահագին գումարներ կը դրոշմեն: Այսպէս, եթէ տարին 40 կամ 50,000 դահեկան հայթայթող ընկերութիւն մը ունենամք, կարելի չէ՞ միթէ որ զգալի և նշանաւոր յառաջդիմութիւն մը տեսնեմք մեր գրականութեան մէջ: Մենք իրր պարզ օրինակ մը յառաջ բերինք ընկերութեան կազմակերպութեան վրայ, և սակայն, եթէ բարեբաղդաբար լսելի ըլլայ այս առաջարկութիւնը և ձեռնարկուի, կրնայ ուրիշ արդիւնաւոր և դիւրին եղանակներ մտածուիլ ընկերութիւնը գոյացունելու համար, ընկերութիւն մը՝ որ իրօք նոր պարագլուխ մը պիտի բանայ մեզի համար, վասնզի օգուտները բազմապիսի պիտի ըլլան, նախ Արքիմէտին լծակը մեր մէջ ալ պիտի սկսի շարժիլ մեր ժողովուրդը բարեփոխելու համար, երկրորդ տուրքանդաւոր մարդեր պիտի սկսին իրենց հանձարը թափել՝ տեսնելով որ իրենց աշխատանքը կը վարձատրուի լիովին, երրորդ ժողովուրդը պիտի սկսի նոր օգտակար գիրքեր և յօդինուածներ տեսնել, և այսպէս ոչ թէ տեսնամք այլ իրօք քաղաքակրթութեան ուղիին մէջ դրած պիտի ըլլամք մեր քայլը, վասնզի իրապէս պիտի ունենամք բանաստեղծներ, գրագէտներ, գիտնականներ, և ասոնք իր մէջն ունեցող ժողովուրդ մ'ալ հարկաւ պիտի կրնայ պարծիլ, թէ ինքն ալ մասնակից եղած է մարդկութեան և քաղաքակրթութեան այն մեծ գործին աշխատող եւրոպայի ջանից:

Քաղաքիս առաջնորդ տկան վարչութիւնն սկսած է սովորեց համար նպատակ հաւաքել տեղւոյս Հայ հասարակութիւնէն: Անցեալ կիրակի սրբազան Պատրիարք Հօր շնորհակցան կոնգակը կարգացուէր է եկեղեցւոյ մէջ, և Ս. Առաջնորդը ևս հրաւեր կարգացեր է ժողովրդական, որպէսզի օգնեն մեր անօթի եղբարց, ուստի քաղցր է մեզ յուսալ որ իւրաքանչիւր անհատ սիրով և կարեկից սրտիւ պիտի ընծայէ իր մէկ նուէրն որ իր անօթի և դժբաղդ ազգակիցներուն հայ հայթայթելու պիտի ծառայէ:

Անդրէասեանք ըստ ճոխութեան մասին անուանի բնակիչք երբեմն ի գաղութս:

Հարազատ քորք համեստափայլ տիկին Մարիամ Յակոբ Յարութիւն և շնորհազարդ օրիորդ թագուհի Մանուկեան պարծանք համարեն շնորհաբանակ ազգայնոց քան զորս մեծագոյն ըստ ազգասիրութեան թերեւ ոչ ոք եկաց ի Բատովիա տուն նոցա ապաւէն էր աջքատաց և որբարան ազգատուութեան Աստուածահաճու և գովանի առատաձեռնութեան շնորհք և ազգասիրութեան պերճ և սիրտի հանգէսք գեղապարտը ցոյցեալ ի սոսա ծանօթ են բազմաց համազգեսաց հետախուզից, նշանաւորն ի հրաշակերտս նոցա եղին կառուցումն կրկին ազգային ուսումնարանաց մին ի նոր Զուլա և միւսն ի Զուա: Թագուհին վախճանի ի 1857 ամի զկուսութեան իւրոյ պանթառամ ծաղիկ հանգոյն չքնաղին Աստուկան ընծայեց ի գրգարանն եղեմական նուիրէ երկնից, իսկ Մարիամ յետ բաղամպիսի վեհանձն հանդիսից յազգային իրողութիւն վախճանի ի 1864 ամի: Եղբօր որդի սորա պարոն Զօրաբ Մէլքում Մանուկեան ի յաւերժական յիշատակ սորին կառուցանէ արձան մարմարեայ ի հիւսիսային կողման սուրբ Յովհաննէս եկեղեցւոյն Բագովիոյ: Ի կաճառս ճշմարիտ ազգասիրաց կողմանցս դասի նաե ի նորոյ հանգուցեալ պարոն Մանուկ Որդանանան, այր անս ենչիկ փառաց և շքոյ կենցաղոյս:

Յուսով եմք նաե որ նուէր հաւաքողք սրտի մտօք պիտի աշխատին և քիչ առենի մէջ պիտի կրնան բաւական գումար մը հասցունել կեդրոնական մասնաժողովոյ:

(Շարունակելու էր նաեւ իրենց Ս. Լ. Կիւսէրանոյ:)

ՀԱՅ ԵՒ ԽՍՈՐԵՂԵՆ

Յակովբ Շողակաթեան	51	մանր հաց
Պէլէտիէի ժողովոյ կողմէն	34	մեծ
Խաչատուր աղա Աւագեան	100	խաթմեր
Կառապան Պ. Գալուստ	75	
Թագաւոր աղա Պարծանքեան	190	
Մարտիրոս աղա Ալիբարեան	150	
Կարապետ աղա Ամիրայեան	120	
Գաբրիէլ աղա Գասպարեան	76	
Եղբարք Բարունակեան	140	
Գերդաստան Աբիկ Աղազարեանի	150	
Խաչատուր աղա Զաքիեան	100	
Ոսկերիչ Վարդան աղա	200	խաղաղութեամբ

ՉՈՒԿՆ

Մեծա. Եղբարք Եսայեան	50	օխա ձուկն
Յակոբ աղա Վարպետեան	5	
Սիմոն աղա Թէքպըլքեան	5	100 տր

ԲՐԻՆՉ

Տիկին Սրբուհի Յ. Սպարգալեան	6	շուշ
Մեծա. Կիւլպէնի Կիւլպէնիկեան	1	շամբիւղ

ԿԱՎ ՈՅԻԱՐ ԳԱՌՆ ԵՒ ՄԻՍ

Մեծ. Եղբարք Ճամբեան	2	կով
Կիւլպէնի Կիւլպէնիկեան	1	ոչխոր
Յովհաննէս աղա Աւետիքեան	1	գառն
Պէլէտիէի ժողովոյ կողմէն	8	1/2 օ. միս

ԿՏԱԿԵՂԵՆ

Վսեմ. Եղբարք Սպարգալեան	5	թոփ Ամբ.
	2	չիթ
Մեծա. Ստեփան աղա Տէտէեան	21	հատ Եւրֆ
Եղբարք Էլմասեան	8	
Գույուլմէճեան	12	թաշկինակ
Թագաւոր Էֆէնտի Սպարգալեան	20	ֆէս
Բարեպաշտուհի տիկին Բարսեղեան	1	թաշկինակ
Դրեկոյ աղա Մարտիրոսեան	25	կաշ թրււ

ԲՐԻՆԵՂԵՆ

Մեծ. Կարապետ աղա Արապեան	1	թոփ չուխ
Եղբարք Աւետիքեան	1	
	12	ֆա. վերմակ
Յակոբ Մ. Գեորգեան Սիվ. Յովհ. Գեորգեան	30	շոգորդուլայ

ԸՆԴԱՆՈՒՄ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

Խոտէ բարձ	5	հատ
Բամպակ	3	
Վերմակ	2	
Անկողին	3	
Բաղմոց	2	

Սոյն սա ի 1843 ամի առաքէ զսար մի տպարանի յԱմենափրկչեան վանս ի Նորջուղա, և ի 1858 ամի ըստ խնդրոյ հոգեւոյս տեառն Թագաւորի բազմադրիւն եպիսկոպոսի կառուցանէ ի յանապատն կուսանաց ի Զուլա զօրիորդաց դպրոց երեւելի եղև նաե ի Գաղութս պարոն Գեորգ Աւետ Զաքարեայ ըստ ուսումնասիրութեան իւրում: Ունի զքանի մի երկասիրութիւնս և թարգմանութիւնս:

Զարգիւ իսկ սիրելի է ինձ խոստովանիլ զի գտանիս ի գաղութս աստ արք ազգասէրք (բայց կարի սակաւք) հետեողք քաջարի նախնեաց իւրեանց, որոց վառեալ ի միտս զառաքինի և զմեծագործ հայրենասիրացն զյիշատակս խնամ մեծ ամեն զանազան ազգային հաստատութեանց (կառուցելոց ի վեր յիշատակեալ բարեպաշտից) յորոց գլխաւորք են Մանուկ և Յարութիւն ուսումնարան, հայկեան Միաբանութիւն Զուա, անդուկ ի պէտս աղքատաց Զուլայոյ, գանձանակ գրաւոր աշխատանաց և այլն ի նորոյ ձեռնարկեալ են նաե հաստատու ազգային Սահմանադրութիւն վաւերացուցեալ ի սեղանական պետութենէ տեղւոյս, բուն նըպատակ և վախճան որոյ է յապահովի պահել զազգային գոյս ի դէպս աւաղելի իսկ հանգաւ մանաց կամ ձախողակի պատահարաց ապագայից: Այսչափ և այսպիսի վերանորոգութիւնք և փոթիք ցանկալի և պաշտելի պարտին անշուշտ

Երկրպետայ մահճակալ

1	Իւր պարագայիւք
Կիսամահ գորգ և ռուպական	1
Դանակ սեղանի	3
Յախճապակեայ պնակ	50
Եղբարք Չիլիճեան հանգուցեալ Յակոբ աղայի խոտէ բաղմոց	1
Բրդէ անկողին	1
Բամպակէ բարձ	2
Ճերմակ սիւնոյ	1
Շապիկ	1
Ֆանելայ	1
Հողաթափ	1
Հանգուցեալ Հովհաննէ Օհանեանէն	1
Վերմակ	1
Բամպակ անկողին	2
Խոտ	2
Բամպակ բարձ	3
Խոտ	5

ԽՈՒՆԿ ԵՒ ՄՈՍ

Տիկին Ունիցայ Գարաթալայի	1	օխա մեծ
Սեկիւլ Էլմասեան	1/2	խոտնի

ԿԱՐ ԵՒ ՄԱՐՈՒՆ

Կիրակոս աղա Էքիզեան 57 օխա կաթ և մածուն

Նպարավաճառ Պ. Ստեփանի թաղար

ՄՐԳԵՂԵՆ

Մեծա. Կարապետ Շահինեան	60	օխա թուղ
Յակոբ Յովսէփեան	106	
Մեծորդ Սիմոնեան և Յ. Գաղ. 40		
Մեծա. Նշան աղա Շիլմանեան	2	շուշ
Ռուբէն Աղազարեան	1	
Սարգիս Սէֆէրեան	2	չամիլ
Մ. Կասպար Տրգառեան	33	օխա չամիլ
	1	կենդ. օխ
Կիրակոս Էքիզեան	24	օխա տանձ
Տիկին Թէլալ Աննոյ	1	կողով թուղ
	50	օխա խաղող
	200	հատ նուա
Գայեանէ Տիլպերեան	17	օխա կեռաց
Մեծա. Արքաճամ սեղանաւոր	1	կողով խաղող
Հայրապետ	1	կողով խաղող
Առաքել Յարութիւնեան	11	օխա ձիթ ապ
Կարապետ Արապեան	440	խման և բոլորք
Թովմաս Իլիկիճեան	326	
Մկրտիչ Թէքպըլքեան	100	

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Միշէլ բաշա, որ Բորիկ երթալով սեղանաւորներէ և գործարանապետներէ բաղկացեալ զորաւոր ընկերութիւն մը կազմեց Պոլսոյ քաղաքանց շինութեան համար, այսօր Պոլսոյ կըլէրագաւանայ և քիչ առնեն պիտի սկսի ձեռնորդութեան:

Կացուցանել յապագայս զյիշատակ առաջիկայ գովանի ջանից ոմանց ազգայնոց կողմանցս, որոց գովելի օրինակին երանի թէ հետեողք զէտանէին և միւս Հնդկաբնակ ազգայինք:

Մատուռն հաստատեցաւ ի 1831 ամի ծախիւք պարոն Յակոբայ Յարութեան, իսկ եկեղեցին Հայոց կառուցու ի 1854 ամի յանուն սուրբ Յովհաննէս ձեռնադրութեամբ երկուց արժանապատիւ հարազատ քերց ի վերանորոշանակելոց:

Թիւ համարէն հայազգի բնակչաց ի Զուա հաշուի այսպէս արուք էրք

Բագովիա	42	34	76	բոլորք
Սմարանդ	20	4	24	
Սուրբայիա	30	16	46	

92 54 146

Ահաւասիկ վերլ իմաց տեսութեանց, և թէ և մարթ էր ինձ մանրապատում զվէպս տանել այլ ըստորում այսու ևս հասեալ կարծեմ իմոյ նպատակի այն է զի իցիւ թէ պատկեր և յիշատակ նախորդաց մերոց վեհապետից բաւել սովորումն ծանրագունից մեր ազգային ձախողութեանց մանաւանդ՝ նօքօք իւրախուսեալ յանձին բերձուք զնոցին լաւութիւն մտաց և սրտի: (1)

Գ. Գ. ԳԱՍՊՊԱՐԵԱՆ

(1) Ծանօթութիւն: Ծաղկաբայ արար գրիգը գլխի յիշատակեալսն ի պատմութեան Հայոց Հնդկաստանի գորս շարունակե աշխատասիրի:

Թուրք լրագիրք կրճատուցանեն թէ Հայկաի
երկրորդ գծի սէր Նուրեան էֆէնտի, որ իս-
կէնաէրունի գէպին քննիչ զրկուած էր, իր
պաշտօնն ի գլուխ հանէր է: Ոստիկանութեան
պաշտօնայ մը և երկու Զապիթի բանտար-
կուէր են հոն, Լաւր-Լաւր-Լաւր գաղղիական նա-
ւուն պաշտօնատարի մը վրայ դէնք քաշած ըլ-
լալուն համար: Նաև տեղւոյն գոյմագամն իսկ
յանցապարտ գտնուելով այս արկածին մէջ հը-
րաժարուէր և ձեռնհաս առեանի գատառա-
նին ենթարկուէր է:

Ընթերցողք կը յիշեն անշուշտ որ, քանի մը
ամիս առաջ Ռ. Դրան մէջ յանձնաժողով մը
կազմուեցաւ Պետութեան երկիրը նսրվելայթ-
ներու և Սանճագներու բաժնեւ համար: Բանձնաժողովը 30 վիլայէթի բաժնած էր բայց
յետոյ անոր որոշումը պաշտօնակալներէ բաղ-
կացեալ մասնաժողով մը յանձնուեցաւ: Արդ-
այս նոր մասնաժողովը ազմագիտական տեսա-
կէտով քննելէ ետեւ երկիրը 35 վիլայէթի բաժ-
նեց ստորաբաժնելով զանոնք 140 Սանճագի:

Բարձրագոյն Դուռն հասած նոր հեռագիրներ
կրճատուցանեն որ, սովը սկսած է անողով կեր-
պիւ երեան գալ Տիարպէքիի և Մուսուլի շր-
ջակայքը: Կայսերական կառավարութիւնը սո-
վատանջ կողմերուն օգնելու մասին միջոցներ
խորհելու վրայ է:

Լաթիւրքի լրագիրը Դալիթէն առնելով նա-
մակ մը կը հրատարակէ, որմէ կ'իմացուի թէ սո-
վը հոն ալ սկսէր է: Շրջակայ դիւօրէից մէջ
մինչև անգամ անօթութենէ մեռնողներ եղէր
են: Տեղւոյն հիւպատոսը հանգանակութիւններ
բացէր են, սակայն հոն խիստ քիչ եւրոպացի
գտնուելուն համար, հազիւ թէ 100 օսմանեան
ոսկի հաւքուէր է: Անգլիական լրագիրք իմա-
ցուցէր են թէ Անգլիոյ մէջ հանգանակութիւն
մը բացուէր է յիշեալ գաւառի սովեցող համար:
Խիստ մեծ անհաւանութեամբ կը պատասխանէ
օգնութեան հասնելուն: Հոճի Շէյխ անունով
պարսիկ մը մեծ և հասարակաց շնորհակալու-
թեան արժանի բարիք մը ըրէր է յիշեալ կողմի
ժողովրդեան: Երկու ամիս ի վեր ցորենին գի-
նը խիստ բարձրանալուն պատճառաւ հացա-
գործները չեն ուզէր սովորական գինով հաց
ծախելու և դադարէր են եփելէ: Ուստի յիշեալ
առատասիրտ պարսիկը կարօտելոց օգնելու հա-
մար շահագէտներու ձեռքը գտնուող ցորենը
բարձր գնով ծախու կ'առնէ և մեծ վնասով
այսինքն աժան գնով կը ծախէ հացագործնե-
րուն, որպէսզի սոքա հաց չիսեն և կարօտ հա-
տարակութեան մատչելի գնով ծախեն: Հոճի
Շէյխ, իմանալով նաև որ սովը Ուրմիզ քաղա-
քին մէջ ալ սկսած է տիրել, իսկոյն կը իրա-
թայ քան ուղտ ցորեն և ուրիշ պաշար բեռ-
նաւորելով հոն գրկել: Այսպիսի բարեգործու-
թիւն արժանի են հրատարակութեան և հա-
սարակաց շնորհակալութեան:

Ճէրմէի Հալաթի նամակ մը կը հրատարակէ
Գեօթհանայէն առնելով, որմէ կ'իմացուի թէ
սովը հոն ևս սկսէր է երեան գալ ստատիօրէն:
Տեղւոյն բնակիչք, արգէն անցեալ տարուան
հունձքէն վնասուած ըլլալով, անօգնական մնա-
ցած են այս պատուհասին առջև որ Ասիոյ բաղ-
մաթիւ կողմեր անօթութեան դատապարտած է:
Արդէն մահը սկսած է յախշտակել նոյն տեղի
շրջակայից մէջ անօթի մնացած գժրաղներ:
Անտուագամբիւր քանի մը ցորենի ամբարնե-
րու վրայ յարձակելով յափշտակէր է:

Միտլիի կողմին մէջ պլանդակ իրողութիւն
մը տեղի ունեցէր է մօտեքս, որմէ կը հասկցուի
թէ, տակաւին որքան միջնաւորութիւն կը
տիրէ ազգաց մէջ, երկու կին չգիտցուիր ինչ
պատճառաւ իրենց երկինքներն կը բաժնուին և
կըսկին գաղանթէն անպատիւ յարարերու-
թիւններ կազմել այլ արանց հետ: Եղելութիւ-
նը կ'իմացուի տեղւոյն յունաց վարչութեան,
որ իշխանութիւն ունենալով անշուշտ բարբա-
րիկ վճիռ մը կ'արձակէ կանանց դէմ, բոլորս-

վին հակառակ քաղաքակրթութեան և նոյն իսկ
քրիստոնէութեան: Գեանին տակ խոռոչ մը
բանալ կուտայ և չորս կողմը տախտակ հիւսի-
սով երկու կիններ կը փակէ հոն, միայն մէկ փոք-
րիկ ծակ թողլով, ուրկէ պիտի ընդունէին բան-
տարկեալք օգը և իրենց ուտելիքը: Բարե-
բաղդաբար տեղւոյն Միւթէսարքի Փէմալ Պէյ
կ'իմանայ, կ'ազատէ կենդանի թաղեալները, և
միջին դարու վայել այս վնասութեանը չղթայի
զարնելով Սաղըզ կըղրկէ: Իրօք զարմանալի է
տեսնել որ միջնաւորութիւնը չատ կողմեր ա-
մեն ազգէ աւելի կը տիրէ յունաց մէջ, որք Ռ-
րեւելեան ժողովրդոց ամենէ քաղաքակրթին
ըլլալու պատիւը կը վայելեն այսօր: Եւ անշուշտ
Պաշտոյ յոյն պատրիարքարանը ուշագրութեան
պիտի առնու այս դէպքը և չպիտի ներէ որ ա-
պագային մէջ իր իշխանութեան տակ գտնուող
վարչութիւնք այսպիսի անհեթեթ և աններելի
դէպքերու տեղի տան:

ՔԱՂԱՔԱՅԵՆ

Ռուսիոյ ներքին վիճակը օրօտօրէ տապնա-
պալի կը դառնայ: Նիհիլիստները, վերջին ան-
գամ Զարին կենաց դէմ ըրած գաւառական-
ութենէն դերեւ ելած ըլլալով, սկսած են հասա-
րակաց հանգստութիւնը վտանգի մէջ դնել,
հրդեհներ ծագելով: Գեռ քանի մը օր առաջ
հեռագիրը կրճատուցանէր թէ Մուսուլայի Միւ-
սէն և Ուսումնարանը բոցերու ճարակ եղած
էին, և թէ Բէդէրպուրի ևս այս տխուր բաղ-
դին պիտի վիճակի: Նիհիլիստները նամակ մը
կըղրկին զօրապետ Կուրգոյի և անոր հետ յիշ-
եալ քաղաքի վարչութեան մասնակիցներուն
թէ, անօգուտ բան է Մարտ 3ի տարեգարծին
համար լուսավառութիւններ ընել քաղաքին
մէջ, քանի որ յեղափոխականք նոյն օրուան
համար այնպիսի լուսավառութիւն մը պատրաս-
տելու վրայ են, որոյ նմանը տեսած չէ հին Խե-
րոպան Ներոն կայսեր իշխանութենէն ի վեր:
Դիւրին է գուշակել թէ ինչ զարհուրելի սպառ-
նալիք մ'է այս յայտարարութիւնը զոր կընէ
Նիհիլիզմ բռնած այն Լեւոնի Հիւրթան որոյ գը-
րուները այնքան կըրուսնէին որքան կը կըր-
ուէին, և որոյ համար Հէրքիլլէսի մը գոյու-
թիւնն անկարելի կը թուէր այս դարուս մէջ:
Ուր պիտի յանգի արգեօք այս արհաւիրաց
վախճանը, ինչ զգուշութիւններ պիտի կարե-
նայ ձեռք առնուլ Զարին իշխանութիւնն այս
սպառնալեաց դէմ, որ ամբողջ քաղաք մը բո-
ցի մատնել և միտիլ դարձուցնել յայտարար է:

Իսկ գալով Ռուսիոյ քաղաքական արտաքին
կացութեան, գրեթէ միևնոյն տագնապալի
վիճակն ունի: Երկրին մամուլը յուզման մէջ է
Հէրաթի ինդոյն նկատմամբ, և այս յուզման
տեղի տուած է այն տարաձայնութիւնը որ կայ,
թէ Անգլիոյ և Պարսկաստանի մէջ գաշնադրու-
թիւն և միութիւն մը կնքուած է և թէ Հէրա-
թը Պարսկաստանի պիտի տրուի: Ռուսական
մամուլը կը գոչէ թէ Պարսկաստան խիստ մեծ
յիմարութիւն մը ըրած է Անգլիոյ գերիւր նեո-
տելով: Զարը, կըսէ նա, Շահին դաշնակիցն էր
և եթէ Պարսից վեհապետը կրկին ուզէ զղձման
գալ, իր զղձմը պիտի ընդունուի: Զարին կող-
մանէ: Ռուսաց աւելի վրդովում պատճառողն է
այն տարաձայնութիւնը որ կայ Թէհրանի և
Պարսկական ծոցին մէջտեղ երկաթուղոյ մը
չինութեան համար: Անգլիացիք յանձնառու
եղած պիտի ըլլան այդ երկաթուղոյ շինութեւ,
որով նշանաւոր միջոց մը պիտի ըլլայ սա կեդ-
րոնական Ասիոյ հետ հեղեղաւ յարաբերութիւն
ընելու համար, և Ռուսաստան յոհեղմիցում մը
պիտի պատրաստէ անշուշտ միևնոյն վայրը:

Աֆղանիստանի խնդիրը դիւրանալու վիճակի
մէջ կը գտնուի: Զօրապետ Ռուսիոյ Նուազած է
իր խստութիւններն ընդդէմ Աֆղան ապստամ-
բաց: Զինուորական մասնաժողովը լուծուած է
և վիրաւորեալ Աֆղանք ձրիապէս դարձանուե-
լու վրայ են, Գապուլի հիւանդանոցին մէջ, Կե-
րէի թէ, այս ընթացքը բարի ելք մը ունեցաւ
և պատճառ եղաւ մտքերու հանգարուութեան:
Հնդկական կառավարութեան զանազան գոր-

ծակալութիւնք վերջնականապէս հաստատուե-
ցան Սիմլայի մէջ: Վերջապէս, փետրվար 21
թուով Լահորէն հասած հեռագիր մը կ'իմացու-
նէ թէ երկրին բոլոր պետերը ի Գապուլ կան-
չուեցան նոր վեհապետի մը ընտրութեան ձեռ-
նարկելու համար:

Կ Պաշէն հասած լրագիրք նշանաւոր իրողու-
թիւն մը չեն պարունակէր: Կուսինէյի և Յու-
նական սահմանագծութեան խնդիրները միշտ
միևնոյն վիճակն ունին, այսինքն նիւթ եղած
են այլևայլ դեպքաներու բանակցութեան ա-
ռանց վերջնական լուծում մը խօստանալու:

ՌԱԻՍԻԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Ընթերցողք գիտեն թէ երկու մեծ տէրու-
թիւնք, այսինքն Ռուսիա և Անգլիա, որքան
միջում կը փոխեն կեդրոնական Ասիոյ մէջ: Ասանք
կ'երեւի թէ բաւական մօտեցած են իրարու աշ-
խարհի կէս բարբարիկ ժողովրդոց մէջ: Մինչ-
դեռ Անգլիա Հնդկաստանը կը դրաւ և անկէ
անդին կ'անցէր, Ռուսիա ևս հոգը կը դնէր
նախ Պարսկաստանի և ապա Սիմլայի մէջ, և այս
երկու մրցակից տէրութեանց մէջ ուրիշ բան
չէր մնար այլ Աֆղանիստան ու Հէրաթը: Աֆ-
ղանիստանի մէջ երեք կարևոր քաղաքներ ըն-
դարձակ եռանկիւն մը կը կազմէին, որոց կա-
տարքն են Գապուլ, յարեւել, Գանտահար, յա-
րեւմտ հարաւային, և Հէրաթ յարեւմտ հիւ-
սիսային որ մօտ է Պարսկաստանի սահմաննե-
րուն և թիւրքիստանի անապատներուն: Այս
անապատից մէջտեղ Հէրաթէն, գրեթէ 250
հազարամէթրօ հեռաւորութեամբ կը գտնուի
Մէրվի ուղիով: Եւ կըրնակին թիւրքմէներ
որք չեն ճանչնար միջապուլի էմիրներուն և ոչ
ալ թէհրանի Շահին իշխանութիւնը:

Վերջին տարւան պատահարք Անգլիոյ յանձ-
նեցին Աֆղանիստանի երկու մեծ քաղաքները
որք են Գապուլ և Գանտահար: Այդ պատա-
հարք նաև հոն իշխող տիրական ցեղին անկման
տեղի տուին, և խիստ հաւանական ալ է որ
կրկին չվերականգնի անդ միայն մէկ էմիրի
ձեռք մնացող իշխանութիւն մը: Հաւանական
է նաև որ Անգլիա իրեն վերապահէ Գանտահա-
րը, և քանի որ այժմ այդ քաղաքին և Հընդ-
կաստանի մէջտեղ երկաթուղի կը շինուի անդ-
իացուց կողմանէ կրնայ կարծուիլ որ, եթէ ոչ
մշտնջենի գոնէ դեռ երկարատեւ Գանտահար
անդ իրական իշխանութեան ներքեւ մնայ: Բայց
Հէրաթին ինչ վիճակ պիտի ունենայ: ահա հոս
է միջին բայց կարն որ կէտը: Ինչպէս Լոնտոնի,
նոյնպէս Հնդկաստանի մէջ մեծամեծ և ազդե-
ցութեամբ տէր անձինք չեն դադարել լըրտ Պե-
քոնֆիլլիսի և անոր պաշտօնակցաց առաջարկե-
լէ որ Հէրաթը դրուեն, իբր առաջին կարգի
ազգայնական տեղի: Հէրաթը Հնդկաստա-
նի բանալին է: Խօսքը ամեն օր կը տեսնուի քա-
նի մը անգլիական նշանաւոր թերթերու մէջ:
Միտար Վամպէրի հուշակաւոր ճանապարհորդը
ևս նոյն խօսքը կը կրկնէ թէ: Թայիլ մէջ վերջերս
հրատարակած մէկ նամակին մէջ, իսկ ոմանք
ևս չեն կարծէր որ այդ բանալին յատկացած
ըլլայ պարզապէս իրմէ 400 հազարամէթրօ հե-
ռաւորութեամբ դուռ մը բանալու: Գապուլ
Հնդկաստանի բանալին է, Հէրաթ Գապուլի և
Սիմլայ Մէրվի, այսպէս բանալիէ բանալի կրնան
շատ հեռուներն երթալ, և սակայն հարկ է
տեղ մը կանդ առնել: Ռուսիոյ ընդհարելու կէ-
տին վրայ մնալն աւելի լաւ է, կըսեն այդ կար-
ծիքն ունեցողք, Ռուսիոյ որ նոյնպէս բռնալէ-
ր- դրութեան հետեւելով Հիւսիսէն դէպի Հա-
րաւ կընթանայ մինչ Անգլիա Հարաւէն Հիւսիս
կը քալէ: Եթէ Բրիտանական կառավարութիւնը
Հէրաթին առնելու կ'երազէ, Ռուսիոյ կառա-
վարութիւնն ալ Մէրվի վրայ զօրաբանակ զրկե-
լու պատրաստութիւն կընէ և կ'երեւի թէ դար-
նան մէջ այս ճակատամարտը պիտի սկսի: Լոն-
տոնի մէջ կատարելապէս համալրում կը տիրէ թէ
Ռուսիոյ կառավարութիւնը մատ ունէր Աֆղա-
նիստանի վերջին արկածից մէջ, և զօրապետ
Ռուսիոյ Գապուլի վրայ յարձակած ատեն
առտական թղթակցութիւն մը գտաւ հոն, որոյ
պարունակութիւնը չուրեց իմացունել պաշտո-

